

Klasyk w pakiecie multimedialnym w dydaktyce języków obcych i literatury (na przykładzie powieści Johanna Wolfganga Goethego *Cierpienia młodego Wertera* oraz filmu *Goethe!*)

Dorota Tomczuk

Możliwości i cele wykorzystywania dzieł literackich w nauczaniu języków obcych są szczególnie interesujące, a zarazem inspirujące dla historyków i teoretyków literatury, zajmujących się także pracą dydaktyczną w zakresie nauczania języka obcego. Nasuwa się jednak pytanie, jak można w atrakcyjny dydaktycznie sposób przybliżyć uczniom sylwetkę twórcy uznawanego za klasyka oraz jego dzieło, niekoniecznie tradycyjnie analizując biografię i czytając niełatwe w odbiorze dla współczesnego czytelnika utwory, za to wykorzystując środki audiowizualne, zwłaszcza film.

Większość współczesnych dydaktyków nauczania języków obcych i literatury podkreśla, że jednym ze stawianych sobie przez nich celów jest – oprócz rozwoju kompetencji komunikacyjnych – nabycie umiejętności niezbędnych do tzw. komunikacji międzykulturowej, rozumianej jako (...) *zintegrowany cel komunikacyjno-kształcący, (...) zakładający rozwój kompetencji komunikacyjnej z jednoczesnym zrozumieniem i opanowaniem szeroko pojętego tła kulturowego*

określonego kraju. (...) Ze względu na specyfikę wyrazu artystycznego i możliwości silnego oddziaływania emocjonalnego, tematykę, reprezentatywność kulturową i realizo naukową, a także bogate i zróżnicowane słownictwo – literatura piękna jest koniecznym i nieodzownym elementem w procesie przyswajania języka obcego i doskonalenia jego znajomości (Kozłowski 1991:3-4).

Możliwości wykorzystywania dzieł literackich w nauczaniu języków obcych są szczególnie interesujące – a zarazem inspirujące – dla tych historyków i teoretyków literatury,

którzy zajmują się nie tylko prowadzeniem badań naukowych, ale także nauczaniem języka obcego; a to m.in. ze względu na bliskość relacji między dydaktyką nauczania literatury a literaturoznawstwem. Jak podkreśla wielu badaczy, te dziedziny nie różnią się zasadniczo, tak w odniesieniu do przedmiotu badań i założeń, jak i stosowanych metod. Zarówno literaturoznawcy, jak i dydaktycy literatury powinni być profesjonalnymi pośrednikami wprowadzającymi w świat literatury uczących się w szkołach czy na uczelniach. Jedni i drudzy przyczyniają się do zachowania i poszerzenia wiedzy o literaturze i kultywowania pamięci kulturowej społeczeństwa oraz przekazują umiejętność obchodzenia się z kompleksowymi dziełami językowo-estetycznymi, jakimi są utwory literackie. Różnica polega jedynie na tym, że literaturoznawcy skłonni są często usuwać w cień swoją rolę jako dydaktyków, natomiast dydaktycy wręcz przeciwnie: wybierają ją jako punkt orientacyjny swojej pracy (Bogdal 2010:13).

Nie można jednak nie odnieść się do argumentów przeciwników wykorzystywania oryginalnych tekstów literackich jako materiału nauczania w dydaktyce języków obcych, którzy – także nie bez słuszności – zauważają, że obecnie większość uczniów w małym stopniu interesuje się literaturą. Częstokroć wywołuje ona u nich znudzenie, świat przedstawiany w „przeintelektualizowanych” tekstach wydaje się niejednokrotnie zbyt abstrakcyjny dla potencjalnego (zwłaszcza młodego) czytelnika, odstręczając go do działania może także archaiczna problematyka, a do tego wysoki stopień trudności językowej, którego pokonywanie wydaje się w dodatku mało przydatne dla późniejszej praktyki językowej, gdyż języka literackiego nie używa się w codziennych sytuacjach komunikacyjnych. Kontrargument zwolenników głoszących, że (...) *literatura – jako skoncentrowany werbalnie w postaci zapisu graficznego wyraz ludzkich doświadczeń – może zawierać i prezentować ważne i ciekawe dla uczniów tematy i problemy, powodując zazwyczaj konieczność spontanicznego ustosunkowania się do nich i przyczyniając się tym samym do nawiązania konwersacji zbliżonej do autentycznej sytuacji konwersacyjnej. Oczywiście, aby wykorzystać te możliwości tekstów literackich, trzeba zagwarantować odpowiedni ich dobór oraz określić adekwatne dla realizacji częściowych celów lekcji języka obcego metody pracy z tekstem* (Kozłowski 1991:35-36), wydaje się mało przekonujący i trudny do realizacji w rzeczywistości, w której nauczycielskie ambicje zapoznania uczniów z kanonem

literatury nazbyt często nie dają się pogodzić nie tylko z zainteresowaniami uczniów, ale i z ich możliwościami percepcyjnymi. Przyjmując zatem założenie, iż jednym z podstawowych kryteriów doboru tekstów literackich w celach glottodydaktycznych jest czerpanie z literatury współczesnej, należałoby zdecydowanie wyłączyć z kręgu zainteresowań dzieła klasyków. *W nauczaniu języka obcego powinno się pracować z tekstami, które zawierają słownictwo stosowane w możliwie najszerszych kręgach społecznych. (...) Trudno bowiem wyobrazić sobie np. pracę z tekstami klasyków literatury światowej, żyjących i tworzących w XVII lub XVIII wieku, przede wszystkim dlatego, że utwory te nie odzwierciedlają aktualnego stanu języka, zawierają natomiast słownictwo, zwroty i struktury językowe, które w dzisiejszej komunikacji językowej odczuwane są jako archaiczne* (Kozłowski 1991:63). Stwierdzenia te są bez wątpienia słuszne, skłaniają jednak do poszukiwania złotego środka, umożliwiającego uczącym się języka obcego i rozwój kompetencji językowych, i zdobywanie wiedzy na temat kultury danego kraju, w tym o znaczących pisarzach i ich dziełach – nie tylko współczesnych.

Goethe uwspółcześiony

Kiedy mówimy o kulturze krajów niemieckojęzycznych, na pierwszy plan wysuwa się postać Johanna Wolfganga Goethego. Celem niniejszego artykułu jest zatem, jak podkreślono już we wstępie, przedstawienie propozycji atrakcyjnego dydaktycznie sposobu przybliżenia uczniom sylwetki twórcy i jego dzieła, lecz nie za pomocą tradycyjnej analizy biografii i czytania niełatwej w odbiorze dla współczesnego czytelnika powieści, ale dzięki wykorzystaniu środków audiowizualnych, zwłaszcza filmu (por. Tomczuk 2012). Należy pamiętać, że obecnie społeczny kontekst funkcjonowania literatury ściśle wiąże się z rozwojem mediów: dzieci korzystają z urządzeń elektronicznych dużo wcześniej, niż uczą się czytać, za pośrednictwem ekranizacji poznają również arcydzieła literackie (por. Wermke 2010:96). Właściwie nie istnieje jednak dydaktyka filmu dla potrzeb zajęć językowych, poza licznymi wprowadzającymi, lecz drobnymi przyczynkami i propozycjami konkretnych scenariuszy lekcji. Każdy nauczyciel musi zdawać sobie sprawę z faktu, że dla większości uczniów książka odgrywa coraz mniejszą rolę – w przeciwieństwie do filmu, który we wszystkich swoich wariantach: od spotów reklamowych aż do wideoklipów towarzyszy dzieciom i młodzieży od wczesnego dzieciństwa, zaś komunikacja

w epoce komputerowej odbywa się przede wszystkim na płaszczyźnie multimedialnej. Skutkuje to fundamentalną zmianą paradygmatu w świadomości estetycznej odbiorców i musi mieć daleko idące konsekwencje dla nauczania literatury, wymagające zmiany orientacji w odniesieniu do kompetencji estetycznych. Film może stać się wartościowym materiałem dydaktycznym, który – jak pisze Kern (2010:217) – pod względem swojej struktury jest pewnego rodzaju pakietem multimedialnym, zarówno z racji syntetyzowania słowa pisanego i mówionego, dźwięku oraz muzyki, obrazu, kształtu i koloru, jak również dzięki zastąpieniu standardowego tekstu (charakteryzującego się linearnością impulsów oddziałujących na odbiorcę) materiałem audiowizualnym, będącym tak nowoczesnym nośnikiem informacji, jak i bogatym źródłem skumulowanych bodźców i wrażeń.

Znacząca część twórczości Johanna Wolfganga Goethego (1749-1832) związana jest z oświeceniem i tendencjami charakterystycznymi dla literatury europejskiej XVIII wieku, ale jego dorobek promieniował również na wiek XIX, inspirując romantyków i poetów nurtu klasycystycznego. Określany jako (...) *czołowa osobistość kultury niemieckiej, jej najszlachetniejszych dążeń, humanizmu i szacunku dla wspólnego europejskiego dziedzictwa, (...) będąc poetą narodowym, stał się jednym z największych autorytetów epoki, doskonale znanym i cenionym w całej Europie. Podczas gdy do Rzymu jeździło się, by zobaczyć papieża, marzeniem turystów odwiedzających Weimar była audiencja u Goethego* (Tomkowski 2008:197-198).

Choć twórczość Goethego jest niezwykle obfita, niniejsza propozycja dydaktyczna koncentruje się na próbie zainteresowania uczniów *Cierpieniami młodego Wertera* – pierwszą niemieckojęzyczną powieścią, o której można powiedzieć, że podbiła Europę, stając się wydarzeniem kulturowym o zasięgu przekraczającym ramy swojej epoki, m.in. poprzez kształtowanie kanonów w sferze mody i obyczajów: *Wśród młodego pokolenia, identyfikującego się z bohaterami utworu Goethego, modnymi strojami stały się niebieski frak i żółta kamizelka Wertera oraz biała sukienka Lotty, przyozdobiona różowymi kokardami. Wizerunki pary protagonistów umieszczano jako popularny motyw dekoracyjny na porcelanie, utrwalano na haftach, malowidłach i miedziorytach. Naśladowano także sposób bycia Wertera. W nasilającej się, zwłaszcza w Niemczech i we Francji, fali samobójstw doszukiwano się zgubnego wpływu powieści Goethego. Utwór szybko zyskał status dzieła kultowego,*

a werteryzm – obok bajronizmu i reneizmu – został uznany za „chorobę wieku” (Paprocka-Podlasiak 2011:366).

Mimo iż opisane zjawiska wydają się dobrze znane współczesnym młodym ludziom przyzwyczajonym do regularnego nieomal zalewania rynku falami gadżetów, ubrań, słodyczy i książeczek z wizerunkami bohaterów filmowych hitów, to jednak powieść Goethego dzisiaj raczej nie będzie dla nich lekturą interesującą, zwłaszcza jeśli przyszłoby im ją czytać w oryginale – ze względu na wszystkie argumenty przytoczone powyżej. Z zainteresowaniem za to mogą obejrzeć film *Goethe!* (reżyseria: Philipp Stölzl, w rolach głównych: Alexander Fehling jako Johann Goethe i Miriam Stein jako Lotte Buff), którego akcja rozgrywa się latem 1772 r., kiedy to młody Johann Wolfgang Goethe zakochuje się w Charlocie Buff, a ten życiowy epizod staje się impulsem do napisania jednego z najsłynniejszych jego dzieł.

W materiałach na temat filmu Cornelia Hermann (2010) pisze: *Goethe w ciągu 100 minut – jego młodość, jego ambicje, jego twórczość poetycka, jego pierwszy triumf, kłopoty sercowe i bliskość śmierci – czy to możliwe? (...) Goethe to Werter. Goethe kocha i cierpi, jest bliski popelnienia samobójstwa, a w końcu zostaje pierwszą gwiazdą pop światowej literatury – dzięki wczesnemu utworowi, który stanie się największym sukcesem powieściowym w jego życiu.*

Film wszedł na ekrany w 2010 r., odnosząc niemal natychmiast spektakularny sukces: do końca 2011 r. w Niemczech obejrzało go 740 tys. widzów. W Polsce raczej „przemknął” przez ekrany niezauważony, warto jednak zwrócić na niego uwagę osób uczących się języka niemieckiego, także ze względu na jego walory kulturoznawcze. Uważny widz nie tylko „znajdzie się” bliżej postaci Goethego i jego twórczości, ale i zaobserwuje elementy XVIII-wiecznej architektury i wystroju mieszkań, styl życia, zwyczaje, modę, a może także zastanowi się nad ówczesnym podejściem do sztuki, nad rolą literatury i muzyki w życiu młodych ludzi itd.

Przygotowanie do pracy z filmem

Pracę z filmem zawsze powinny poprzedzać ćwiczenia wprowadzające, w tym wypadku mające na celu jak najbardziej interesujące i niebanalne przybliżenie uczniom sylwetki Johanna Wolfganga Goethego. Skarbnicą pomysłów w tym zakresie może być zbiór *Rund um Goethe*, (Bowien 2005), zawierający między innymi liczne anegdoty dotyczące życia i twórczości pisarza, często wraz z gotowymi propozycjami

dydaktycznymi. Przykładowo, po zdefiniowaniu wyznaczników gatunkowych anegdoty, uczniowie próbują określić, jakie cechy charakteru pisarza zostały ukazane w przytoczonych tekstach, a następnie analizują życiorys Goethego, przedstawiony zarówno w formie opisowej, jak i tabelarycznej. Kolejnym zadaniem może być przyporządkowanie wybranych dzieł pisarza (przy każdym podany został rok wydania) do listy najważniejszych etapów w jego życiu (zestawionych w formie przejrzystej tabeli, ujmującej dane wydarzenie, jego miejsce i czas). Ponieważ w filmie znaczącą rolę odgrywa wątek romansowy, warto zaproponować także ćwiczenie, w którym zadaniem uczniów jest uporządkowanie „rozsypanej” tabeli z najważniejszymi faktami dotyczącymi kobiet ważnych w życiu pisarza, a następnie rozmowa na ten temat: kim były, gdzie i kiedy je poznał oraz jaką rolę odegrały w jego życiu.

Na uwagę zasługują także propozycje dydaktyczne związane z wykorzystaniem tzw. skrzydlatych słów, czyli cytatów zaczerpniętych z utworów lub pozaliterackich wypowiedzi pisarza, funkcjonujących często w języku potocznym posługujących się nimi osób, niewiedzących, czyje to słowa. Te słowa są jednak przecież rodzajem wizytówki autora, przekazującej w skondensowanej formie jego widzenie świata, zatem w aspekcie dydaktycznym mogą stanowić świetne wprowadzenie do poznania twórczości danego pisarza. W popularnym w Polsce zbiorze *Skrzydlate słowa* (Markiewicz, Romanowski 1990) przytaczane są m.in. takie maksymy autorstwa Goethego, jak: *Wer den Dichter will verstehen, / Muss in Dichters Lande gehe* [Kto poetę chce zrozumieć, musi pojechać do jego kraju]; *Es irrt der Mensch, solang' er strebt* [Błądzi człowiek, póki dąży]; *Man hat Gewalt, so hat man Recht* [Kto ma siłę, ma i prawo], zaś wspomniana książka *Rund um Goethe* zestawia na kilku stronach zarówno klasyczne cytaty, np. z *Fausta*: *Alt wird man wohl, wer aber klug?* [Každy się zestarzeje, któż jednak zmądrzeje?], jak i popularne myśli typu *Ohne Aufopferung lässt sich keine Freundschaft denken* [Nie do pomyślenia jest przyjaźń bez poświęceń]. Możliwości pracy z takimi „złotymi myślami” są bardzo różnorodne, stosownie do poziomu i zainteresowań uczniów: począwszy od wyjaśnienia i interpretacji ich sensu, poprzez zabawy typu *Zitatensalat*, polegające na prawidłowym zestawieniu początku i końca cytatu, aż po wybieranie przez uczniów zdań, z którymi skłonni byłiby się identyfikować, i uzasadnianie, dlaczego te właśnie stwierdzenia uważają za słuszne i najbardziej przekonujące. Nauczyciel może także

zaproponować napisanie (indywidualnie lub w grupach) krótkiego, spójnego tekstu, w którym wystąpi np. przynajmniej pięć cytatów, lub wzajemne wyjaśnianie sobie na forum grupy znaczenia tych sformułowań, które są niezrozumiałe dla poszczególnych uczniów.

Podczas ćwiczeń wprowadzających można wykonywać także zadania odnoszące się do najbardziej znanych utworów Goethego, jego współpracy z Schillerem oraz innych aspektów życia i twórczości pisarza. Szczególnie interesujące i godne polecenia wydają mi się tu zadania zapoznające uczniów z balladą *Erlekönig* [Król Olch]. Ten pochodzący z 1782 r. utwór opisuje szaleńczą podróż ojca z synkiem, pędzących konno późnym wieczorem przez las. Początkowo czytelnik ma wrażenie, że dziecko majaczy w dziwnej chorobie, lecz kiedy ostatnia wypowiedź przynosi nagły zwrot i chłopiec umiera, nie ma już pewności, czy śmierć nastąpiła wskutek choroby, czy z rąk nadprzyrodzonej istoty – ducha, czyli tytułowego króla. To bardzo znana ballada, niezbyt trudna językowo, a przy tym głęboko obecna w kulturze, także współczesnej. Istnieje przy tym wiele możliwości prezentacji tego utworu z wykorzystaniem multimediiów, ponieważ do tekstu Goethego komponowano wielokrotnie muzykę. Za najbardziej znany uchodzi utwór Franciszka Schuberta, popularna jest też wersja Carla Loewego, ale młodych ludzi najbardziej zainteresować może fakt, iż ta ballada stała się również inspiracją dla niemieckiej grupy Rammstein. W ich utworze *Dalai Lama* ojciec leci wraz z synem samolotem, a w trakcie podróży słyszy przyzywania Władcy Nieba. Można także zwrócić uwagę na fakt, iż również Andrzej Sapkowski jednej z części swojej sagi o Wiedźminie pt. *Pani Jeziora* wyraźnie nawiązał do ballady Goethego, gdzie Król Elfów, przewodzący Ludowi Olch (a więc *de facto* Król Olch) więzi w swym świecie Cirillę, jedną z głównych bohaterek.

Aby wskazać na pewną ponadczasowość i uniwersalizm tekstu Goethego, autorka wspomnianego opracowania *Rund um Goethe* (Bowien 2005) proponuje analizę fikcyjnej notatki prasowej zatytułowanej *Tragischer Kindstod* [Tragiczna śmierć dziecka], zawierającej lakoniczną informację o rodzinnym dramacie: w nocy zachorowało dziecko, zdesperowany ojciec – bezradny wobec zerwanych wskutek burzy linii telefonicznych i niemożliwości wezwania pomocy oraz braku innych środków komunikacyjnych – zdecydował się konno dowieźć gorączkującego i mającego synka do szpitala, niestety – dziecko zmarło w drodze. Uczniowie mogą

otrzymać zadanie zrelacjonowania tragicznych wydarzeń z perspektywy ojca, a następnie przejść do etapu pracy z tekstem ballady Goethego. Można zaproponować także omówienie pobudzającego wyobraźnię obrazu Ernsta Barlacha z roku 1924 zatytułowanego właśnie *Erlekönig*. Odwołując się do fantazji i kreatywności uczniów, nauczyciel może poprosić o opisanie (ewentualnie także naszkicowanie) postaci widzianych przez majaczące dziecko, omówić ich oddziaływanie na synka i ojca, a także spróbować wyjaśnić rzeczywiste i fikcyjne przyczyny śmierci bohatera. Sam tekst ballady jest doskonałym materiałem również do ćwiczeń w czytaniu, operującym odpowiednią intonacją, natężeniem siły głosu, tempem, służącymi oddaniu nastroju i odczuć bohaterów. Na zakończenie tej fazy ćwiczeń można zaprezentować i omówić wizerunek monumentalnej rzeźby *Erlekönig*, wzniesionej na cześć Goethego na polecenie Wolfa von Tümplinga w roku 1877. Można zapytać uczniów, w jakim stopniu wizja artysty pokrywa się z ich wyobrażeniem postaci Króla Olch.

Ostatnia faza ćwiczeń wprowadzających powinna odnosić się bezpośrednio do filmu, a konkretnie skłonić uczniów do krótkiego namysłu nad jego tytułem. Nie wymaga on wprawdzie tłumaczenia, ale należałoby poszukać odpowiedzi na pytanie, dlaczego nazwisko poety zostało tu opatrzone wykrzyknikiem (czego nie oddał, niestety, polski dystrybutor, wprowadzając film na ekrany pod tytułem *Zakochany Goethe*, nawiązującym jedynie do analogicznie zbudowanego tytułu filmu poświęconego Szekspirowi i zapewne świadomie odwołującym się do sukcesu tamtego obrazu, ale nie pozostawiającym już tak wiele pola dla wyobraźni). Można się zatem zastanowić, co miał na celu taki chwyt producenta, jak działa on na potencjalnego widza, a także poprosić uczniów o sformułowanie swoich oczekiwań w odniesieniu do treści filmu i wyobrażeń na temat postaci czy obrazu epoki.

Goethe!

Po obejrzeniu filmu nieocenioną pomocą przy jego omawianiu mogą być dostępne w Internecie bogate materiały zebrane i opracowane przez Cornelię Hermann (2010), zawierające zarówno liczne fotosty z filmu, jak i szczegółowe streszczenie akcji, umożliwiające uzupełnienie ewentualnych „luk” w zrozumieniu filmu i wyjaśnienie niezrozumiałych fragmentów. Nauczyciel może je dowolnie zestawiać i dopasowywać do potrzeb, zainteresowań i możliwości językowych uczniów, rekonstruując przebieg zdarzeń za

pomocą pytań i odpowiedzi, lecz także – wychodząc poza relacjonowanie przedstawionych faktów – zachęcając do własnej interpretacji zdarzeń, rozważając np. co jest tak naprawdę przyczyną cierpienia bohatera, czego może życzyć mu widz, jaką rolę w przebiegu akcji odgrywa Lotta, jaki typ kobiety reprezentuje ta bohaterka, jak kształtuje się relacja między Johannem a Albertem: co ich łączy, co dzieli, wreszcie jaką rolę spełniają Albert, Lotta, Jerusalem i ojciec Goethego w rozwoju Johanna jako poety. Na uwagę i omówienie zasługuje także obraz społeczeństwa przedstawiony w filmie: jakie role społeczne można wyodrębnić, w jakim stopniu zostają one narzucone bohaterom i jakie ma to dla nich konsekwencje. Film dostarcza naprawdę wiele materiału do analizy nie tylko wydarzeń, postaci i ich losów, ale i dodatkowych aspektów, takich jak np. rola listów w filmie: czy posuwają one akcję naprzód, czy też charakteryzują w jakiś szczególny sposób ich autorów, wreszcie: jak bardzo praktyczna i funkcjonalna okazuje się taka forma komunikacji. Uczniowie zwykle chętnie oddają się na tym etapie rozważaniom, jakim wydarzeniom udałoby się zapobiec, gdyby bohaterowie mogli się skontaktować chociażby za pomocą SMS-ów.

Kluczowe znaczenie w analizie filmu będzie miała bez wątpienia charakterystyka bohaterów: ich wyglądu, pozycji społecznej, postępowania itd., przy czym istotne są poszczególne relacje pomiędzy postaciami. Już w pierwszych scenach widz poznaje relację między Johannem a jego ojcem. Ten drugi uznany może być za symbol akceptacji społecznej, statusu, osiągnięć, mieszczańskiej stabilizacji, jednak nie jest on w stanie poznać i docenić talentu literackiego syna i jego ambicji w tym kierunku. O ile młody Goethe zasługuje w środowisku prawniczym na szacunek jedynie dzięki pozycji swojego ojca, o tyle ostatnia scena filmu jest swoistą klamrą spinającą w całość jego drogę do sławy, bowiem poczucie triumfu bohatera ma swoje źródło nie tylko w komercyjnym sukcesie jego książki, ale i w zyskaniu uznania w oczach ojca i społeczeństwa.

Po przyjeździe do Wetzlaru Johann zaprzyjaźnia się z Jerusalemem. Od pierwszej chwili mężczyźni wspierają się zarówno w sprawach zawodowych, jak i osobistych, szczerze rozmawiając o swoich uczuciach i starając się pomagać sobie w relacjach damsko-męskich. Zupełnie inny rodzaj relacji łączy Johanna z Albertem, będącym nie tylko jego przełożonym, ale i konkurentem. Ich wzajemny stosunek

jest niezwykle dynamiczny i stale się zmienia, w zależności od okoliczności, warunkowanych z kolei zarówno karierą zawodową, jak i miłością do tej samej kobiety. Najciekawszej skonstruowana jest natomiast bez wątpienia postać Lotty. Fakt, iż podczas pierwszego spotkania z Johannem jest lekko pijana i zachowuje się dość swobodnie, stanowi nietypowy rys na tle przedstawień kobiet owej epoki. Jak pokażą dalsze wydarzenia, ta młoda kobieta – obok skrupulatnego wypełniania pewnych społecznych rytuałów i konwenansów – jest osobą ambitną, czytającą, ceniącą kontakt ze sztuką (sama śpiewa i rysuje), a przy tym świadomą swoich możliwości i praw, równocześnie zaś gotową do poświęcenia na rzecz rodziny (jej decyzja o małżeństwie z Albertem przedstawiona jest jako zdecydowanie świadome, odpowiedzialny wybór). Lotta przyczynia się także do literackiego sukcesu Goethego: nie tylko jako jego muza, ale i osoba wspierająca go swoją niezachwianą wiarą w jego talent, a wreszcie przekazująca wydawcy rękopis książki, przez co utrwala na wieki ich związek.

Przy omawianiu filmu należy zwrócić także uwagę na rolę tła scenograficznego oraz dźwiękowego. Ciekawostką jest to, iż większość plenerów miejskich powstała z wykorzystaniem techniki komputerowej, dzięki czemu widz ogląda na ekranie jako tło wydarzeń obrazy Bernarda Belotta (Canaletta), zaś pejzaże wiejskie zaczerpnięto z obrazów Caspara Davida Friedricha. Świetny montaż oddaje nierozzerwalny związek uczuć poety z otaczającymi go krajobrazami, a te relacje podkreśla muzyka, inspirowana m.in. kompozycjami Franciszka Schuberta czy Ryszarda Wagnera. Podczas sceny w kościele rozbrzmiewa muzyka chóralna Bacha, w domu Buffów przed zaśnięciem dzieci śpiewana jest kołysanka Mozarta, co współtworzy autentyczną ramę historyczną wydarzeń, a przede wszystkim odpowiada stanowi uczuć postaci.

Tak dbałość o scenografię, jak i o rekwizyty oraz kostiumy sugerują autentyczność przedstawianych wydarzeń, bowiem w filmie rzeczywiście przedstawiono wiele prawdziwych faktów z życia Goethego. Naprawdę urodził się on we Frankfurcie nad Menem, studiował prawo w Strasburgu, pracował jako prawnik w Wetzlarze, tam poznał Charlotte Buff i spotkał Jerusalema (poznał go wcześniej w Lipsku), ten zaś rzeczywiście zastrzelił się z powodu nieszczęśliwej miłości. Reżyser swobodnie wymieszał jednak te realne fakty z wydarzeniami z powieści Goethego, która przecież nie jest autobiografią, lecz także – mimo inspiracji i odniesień do jego

faktycznych przeżyć – fantazją. Tak więc Goethe nie oblał egzaminu w Strasburgu, nie pojedynkował się z Kestnerem i w związku z tym nie siedział w więzieniu, zaś jego miłość do Lotty pozostała platoniczna (co stoi w sprzeczności z namiętną sceną filmową rozgrywającą się podczas burzy w malowniczych ruinach zamkowych).

Omawiając realia historyczne, można zwrócić uwagę uczniów również na pozycję społeczną pisarza w owym czasie – w porównaniu do statusu społecznego prawnika. Ze stosunkiem XVIII-wiecznego społeczeństwa do literatury i literatów wiążą się także istotne dla przebiegu zdarzeń osobiste rozterki wewnętrzne młodego pisarza, który ma wiele wątpliwości nie tylko wobec swoich umiejętności artystycznego przetwarzania i wyrażania własnych emocji, ale i co do swojej wartości jako artysty, a także wobec tego, czy pisarstwo może stanowić stabilną perspektywę zawodową, zabezpieczającą materialnie godny byt. Na podstawie filmu uczniowie mogą zrekonstruować krok po kroku, jak rozwijała się kariera Goethego. Począwszy od odrzucenia rękopisu jego pierwszego dramatu, poprzez ostrą krytykę ojca i wyśmiewanie przez kolegów prób literackich i własne wątpliwości co do umiejętności pisarskich (ale i prawniczych), aż do fazy przekucia problemów osobistych i poetyckiej wrażliwości w dzieło literackie, które uczyniło z niego prawdziwą gwiazdę. Należy przy tym zwrócić uwagę, że w rzeczywistości poważanie społeczne, jakim cieszył się Goethe, początkowo nie miało nic wspólnego z jego sukcesami literackimi. Zyskał je dzięki intensywnej pracy, także prawniczej (po powrocie do Frankfurtu na początku lat 70. prowadził tam kancelarię adwokacką i wydawał czasopismo), godnościom akademickim i bliskim relacjom z księciem Karlem Augustem von Sachsen-Weimar-Eisenach, stanowiskom budującym jego karierę, ukoronowaną wreszcie nadaniem tytułu szlacheckiego. W filmie przedstawiony został jedynie epizod z życia młodego Goethego, jednak należy pamiętać, iż chociaż w jego życiu miłość, flirty i romanse odgrywały niebagatelną rolę, to jednak aż do śmierci (w 1832 r.) był szanowanym mężem, dziadkiem, jak również przyjacielem wielu autorów, kompozytorów i naukowców, kolekcjonerem, malarzem, krytykiem sztuki i literatury, wydawcą czasopism i mecenasem młodych artystów i naukowców.

W ostatniej fazie pracy nad filmem warto skłonić uczniów do refleksji, czy przedstawiona w nim historia zawiera jakies

elementy aktualne, czyniące ją interesującą dla współczesnego widza. Bez wątpienia uda się tu wskazać na bliską także młodym ludziom problematykę przeżywania porażek i niepowodzeń (np. bohater już w pierwszej scenie nie zdaje egzaminu: wprawdzie jest kompletnie nieprzygotowany, ale egzaminujący także nie wydają się specjalnie życzliwi i mili, a w dodatku zostaje potem wyśmiany przez kolegów), radzenia sobie z przykrościami, a przede wszystkim powszechnie znane uczucia związane z przeżyciami miłosnymi. Zakochany Goethe wydaje się bliski współczesnemu widzowi, kiedy miota się między tęsknotą, bezradnością i wahaniem, czy i jak zrobić pierwszy krok, chwilowe szczęście i euforia przeplata się ze zwątpieniem i rozpaczą, poczucie triumfu z klęską itd. Przy okazji można pokusić się o przywołanie innych historii miłosnych, znanych z literatury i filmu, szukając odpowiedzi na pytanie o źródło ich popularności i ponadczasowości.

Na zakończenie

Działania dydaktyczne związane z filmem może i powinna, moim zdaniem, zakończyć pisemna praca, sprawdzająca nie tylko stopień przyswojenia sobie przez uczniów słownictwa wykorzystywanego podczas ćwiczeń wprowadzających oraz przy omawianiu filmu (niekoniecznie „wyłowionego” podczas oglądania, bowiem na tym etapie uczniowie powinni koncentrować się na globalnym zrozumieniu treści całego filmu, ale dostarczonego już po obejrzeniu w formie opracowanych przez nauczyciela zestawień, ćwiczeń itp.), ale i skłaniająca do pisania kreatywnego. Zadaniem może być chociażby napisanie osobistego listu do Goethego, w którym uczniowie opiszą swoje przeżycia towarzyszące oglądaniu filmu, osobiste przemyślenia i refleksje, albo podjęcie próby wyjaśnienia (na podstawie filmu), jak właściwie powstaje poezja, czym jest i w jakiej relacji znajduje się wobec rzeczywistości. Można też poprosić uczniów o wypowiedzenie się na temat tego, jaką rolę odgrywa dla nich poezja, czego w niej szukają i co znajdują.

Z powyższych rozważań jednoznacznie wynika, iż twórcom filmu *Goethe!* nie chodziło z pewnością o wierne przeniesienie na ekran powieści o cierpieniach młodego Wertera, nie jest to zatem typowa ekranizacja tekstu literackiego, a raczej film z gatunku *biopic*, poświęcony pewnemu etapowi z życia początkującego pisarza i mający skłaniać do refleksji na temat realiów danej epoki, powstawania literatury itp. Film zawiera

realne elementy biograficzne, jednak poprzez swobodne pomieszczenie rzeczywistości historycznej i fikcji (który to chwyt wykorzystywano już wcześniej w takich produkcjach, jak *Amadeusz* czy *Zakochany Szekspir*) opowiedziana historia zyskuje na atrakcyjności, będąc zarazem ciekawą propozycją „odbrązowienia” posągowego wizerunku Goethego – a dla wielu uczących się możliwością poznania tej tak znaczącej dla europejskiej kultury postaci.

Bibliografia

- Bogdal, K. M. (2010) *Literaturodidaktik im Spannungsfeld von Literaturwissenschaft, Schule und Bildungs- und Lerntheorien*. W: K. M. Bogdal, H. Korte (red.), *Grundzüge der Literaturdidaktik*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 9-29.
- Bowien, P. (red.) (2005) *Rund um Goethe. Kopiervorlagen für den Deutschunterricht*. Berlin: Cornelsen Verlag.
- Hermann, C. (2010) *Goethe! Material für schulische und außerschulische Bildung für Sekundarstufe I ab Klasse 8 / 14 Jahre und Sekundarstufe II*. [online] [dostęp 24. 06. 2014] <http://www.kinomachtschule.at/data/goethe_schulmaterial.pdf>.
- Kern, P. Ch. (2010) *Film*. W: K. M. Bogdal, H. Korte (red.) *Grundzüge der Literaturdidaktik*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 217-229.
- Kozłowski, A. (1991) *Literatura piękna w nauczaniu języków obcych*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Markiewicz, H., Romanowski, A. (red.) (1990) *Skerzydlate słowa*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Munaretto, S. (2009) *Wie analysiere ich einen Film?* Hollfeld: C. Bange Verlag.
- Paprocka-Podlasiak, B. (2011) *Goethe, J.W. Cierpienia młodego Wertera*. W: E. Białek, G. Kowal (red.), *Arcydziela literatury niemieckojęzycznej. Szkice, komentarze, interpretacje*, t. 1, 363-374. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Stözl, P. (reż.), Müller, Ch., Sasse, H. (prod.) (2010) *Goethe!* [DVD]. Niemcy: warnerbros.de.
- Tomczuk, D. (2012) *Metody audiowizualne i media w nauczaniu języków obcych*. W: „Języki Obce w Szkole”, nr 3, 31-36.
- Tomkowski, J. (2008) *Dzieje literatury powszechnej*. Warszawa: Świat Książki.
- Wermke, J. (2010) *Literatur- und Medienunterricht*. W: K. M. Bogdal, H. Korte (red.), *Grundzüge der Literaturdidaktik*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 91-104.

dr hab. Dorota Tomczuk

Kieruje Katedrą Sztuk Audiowizualnych i Mediów Krajów Niemieckiego Obszaru Językowego w Instytucie Filologii Germańskiej KUL. W kręgu jej zainteresowań badawczych, obok kierunków rozwoju teatru współczesnego, znajduje się refleksja nad gatunkami filmowymi i nurtami rozwoju prasy i radia, adaptacje filmowe jako szczególny przypadek związków filmu i literatury, kontekst kulturowy kina oraz dydaktyzacja sztuk audiowizualnych.